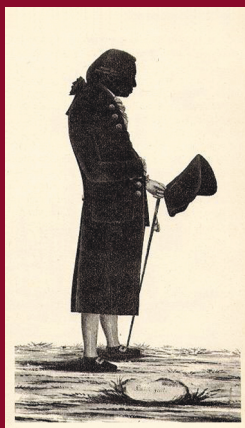

NA PRZEŁOMIE

25 lat seminarium filozoficznego

Uniwersytet Jagielloński 1995-2020

NA PRZEŁOMIE
25 LAT SEMINARIUM FILOZOFICZNEGO
UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI 1995-2020

Na Przełomie

25 lat seminarium filozoficznego
Uniwersytet Jagielloński 1995-2020

Studia pod redakcją
Jacka Romańskiego,
Anny Szklarskiej,
Sabiny Prejsnar-Szatyńskiej

Posłowie
Józef Lipiec

Kraków

© Copyright by individual authors, 2020

Recenzenci

prof. dr hab. Beata Szymańska-Aleksandrowicz

dr hab. Joanna Hańderek, prof. UJ

dr hab. Michał Bohun, prof. UJ

dr hab. Ryszard Wiśniewski, prof. UMK

dr hab. Maria Zowisło, prof. AWF w Krakowie

Opracowanie redakcyjne

Sylwia Mieczkowska

Projekt okładki

Paweł Sepielak

Autor fotografii

Jacek Romański

ISBN 978-83-8138-122-2 (druk)

ISBN 978-83-8138-277-9 (on-line, pdf)

Publikacja dofinansowana ze środków Instytutu Filozofii

Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Uczestników

Seminarium Na Przełomie

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Spis treści

Wstęp	7
Stanisław Łojek	
Piękno was wyzwoli. Sztuka według Nietzschego według Heideggera	9
Piotr Mróz	
Niepokoje inskrypcji przemocy – przesłanie Musilowskiego moralitetu. Kilka uwag o niepokojach wychowanka Törlessa	55
Magdalena Malska	
Symbolika baletów Augusta Bournonville’a	75
Agnieszka Smrokowska-Reichmann	
Rozum rozczłonkowany. Racjonalność komunikacyjna Jürgena Habermasa	101
Ryszard Philipp	
Augustiański Bóg nie stwarza zła?	125
Joanna Wilkońska	
Nihilizm i radykalny altruizm. Ontologia determinowana etyką u J.-P. Sartre’a i E. Lévinasa	137
Magdalena Marciniak-Pinel	
„W tym szaleństwie jest metoda”, czyli do czego Freudowi potrzebny był Hamlet?	165

Małgorzata Ziąbka	
W świetle aksjologii negatywności	177
Ewa Kurlito-Kalitowska	
Filozoficzna analiza bólu i cierpienia	195
Jacek Romański	
Zagadnienie immanencji w Deleuzjańskiej interpretacji Spinozy	223
Sabina Prejsnar-Szatyńska	
Ontologiczne spory o istnienie społeczeństwa w polskiej teorii socjologicznej	239
Anna Szklarska	
Dialektyka przemocy w historiozofii G.W.F. Hegla	263
Beata Foszczyńska	
Aksjosfera sportu	291
Anna Smywińska-Pohl	
O prababkach, córkach Nawojki. Kobiety z wykształceniem filozoficznym związane z przedwojennym Uniwersytetem Jagiellońskim (1897-1939)	315
Joanna Ziarkowska	
Podróże do międzywojennego Krakowa w świetle aksjologii	331
Małgorzata Konarzewska	
Analogie terminologiczne i leksykalne w twórczości św. Jana oraz mistyków świata islamu.	359
Katarzyna Barska	
Kim jestem? Byt ludzki w ujęciu systemowym	379
Dorota Ucińska	
Edmund Husserl. Redukcja do absolutu	391
Józef Lipiec	
Posłowie	411

Wstęp

Pragniemy podziękować wszystkim uczestnikom Seminarium „Na Przełomie”, którzy na przestrzeni lat brali mniej lub bardziej aktywny udział w jego pracach. Wasza obecność tworzyła klimat miejsca otwartego, przyjaznego i motywującego do pracy naukowej. Seminarium, będąc miejscem wymiany poglądów ludzi o odmiennych zainteresowaniach badawczych, okazało się urodzajnym podłożem, na którym z ziaren pasji filozoficznych wyrósł bogaty plon prac doktorskich i habilitacyjnych. Świadczą o tym liczne rozprawy naukowe, które w większości zostały wydane w formie książkowej, umożliwiając tym samym szersze oddziaływanie na kolejne pokolenia naukowców, a w konsekwencji na rozwój nauki.

Tom, który przygotowaliśmy, stanowi przegląd zagadnień podejmowanych w ramach naszych spotkań. Dziękujemy Autorom tekstów za włączenie się w inicjatywę upamiętnienia Seminarium.

Szczególne podziękowania w imieniu wszystkich uczestników „Na Przełomie” składamy Profesorowi Józefowi Lipcowi. Jego charakterza, osobowość i dobra wola pozwoliły wielu z nas wykorzystać swój potencjał i dodać drobny wkład w rozwój dziedziny, którą się zajmuje. Będąc naszym przewodnikiem na naukowych ścieżkach, otacza nas opieką, wspiera i nieustannie motywuje do dalszej pracy naukowej.

W imieniu Redaktorów Sabina Prejsnar-Szatyńska

Joanna Ziarkowska

Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie

<https://orcid.org/0000-0001-8577-9014>

Podróże do międzywojennego Krakowa w świetle aksjologii

Słowa kluczowe: wartości, aksjologia podróży, Kraków, dwudziestolecie międzywojenne

Abstrakt: Kraków posiada wielowiekową tradycję jako cel podróży. Po odzyskaniu niepodległości stał się jednym z najważniejszych ośrodków turystycznych i krajoznawczych w państwie polskim. Ponadto w dwudziestoleciu międzywojennym miasto zaczęło przyciągać na masową skalę także zagranicznych turystów. Międzywojenny Kraków oferował turystom szeroki wachlarz atrakcji: wspaniałe zabytki i muzea będące świadectwem bogatej historii naszego kraju, możliwość uczestniczenia w spektaklach teatralnych, koncertach, a także imprezach sportowych. W trakcie podróży do miasta realizowano różne wartości, przede wszystkim: poznawcze, estetyczne, patriotyczne, sakralne (religijne) i ludyczne, które zostały omówione w artykule.

**Journeys to Krakow in the inter-war
period in the light of axiology**

Keywords: values, travel axiology, Krakow, interwar period

Abstract: Krakow has a centuries-old tradition as a tourist destination. When Poland regained its independence, the city became one of the most important tourist centres in the country. During in the interwar period Krakow began to attract an increasing number of tourists from abroad. It offered a wide range

of attractions to visitors including magnificent monuments and museums exhibiting Poland's rich history, theatre performances, concerts and sporting events. While travelling to the city, visitors pursued different values, especially cognitive, aesthetic, patriotic, sacred (religious) and ludic ones, which were described in the present article.

Wstęp

Wartości odgrywają dużą rolę w życiu człowieka. Niemal każda jego dziedzina w jakiś sposób się z nimi wiąże. Świat wartości jest istotnym elementem kultury. Wartości nie tylko stymulują, ale też kształtują świadomość, motywują do działania, wyznaczają cele aktywności, integrują społeczeństwa¹. Ulegają zmianom wraz z rozwojem historycznym i kulturowym. Wartości są podstawowym przedmiotem badań aksjologii, która stała się autonomiczną dyscypliną filozoficzną w XIX wieku. W historii filozofii pojawiły się różnorodne koncepcje, które miały wyjaśnić: czym są wartości, w jaki sposób się przejawiają i jakie zależności występują między nimi. Przedmiotem sporów było nie tylko zdefiniowanie zagadnienia, ale także określenie źródła pochodzenia wartości. Mimo wielu prób stworzenia uniwersalnej definicji tego pojęcia nie udało się dotąd tego osiągnąć. Ralph Barton Perry w swojej pracy *General Theory of Value* z 1926 roku napisał, że: „wartość jest tedy szczególnym stosunkiem, w której wchodzić mogą rzeczy posiadające jakikolwiek status ontologiczny, rzeczywiste lub wyobrażone, z zainteresowanym przedmiotem”². Józef Lipiec określa wartość jako „to, co jest wartościowe, dokładniej zaś: to, co jest coś warte, w przymiotach danych podmiotowi”³.

Jednym z głównych problemów aksjologicznych jest pytanie, czy rzeczy mają swoją stałą i niezmienną wartość, czy może te wartości

¹ L. D y c z e w s k i, *Miejsce i funkcja wartości w kulturze*, [w:] *Kultura w kręgu wartości*, red. i d e m, Lublin 2001, s. 39.

² Z. N a j d e r, *Wartości i oceny*, Warszawa 1971, s. 61.

³ J. L i p i e c, *Świat wartości. Wprowadzenie do aksjologii*, Kraków 2001, s. 49.

przypisuje im człowiek w zależności od własnych potrzeb i wyobrażeń. Pierwszy pogląd określany jest mianem obiektywizmu, a drugi subiektywizmu aksjologicznego⁴. Obok ujęć obiektywistycznego i subiektywistycznego istnieje jeszcze trzecia możliwość, według której wartości nie istnieją ani w przedmiocie, ani w podmiocie, ale poza nimi. Kwestia umiejscowienia istnienia wartości nie została ostatecznie rozstrzygnięta, ale można stwierdzić, że „wartości powstają i istnieją wtedy, kiedy istnieje świat człowieka”⁵.

Aksjologia turystyki i podróżowania

Przed przystąpieniem do szczegółowego opisu zagadnień aksjologicznych warto przedstawić parę uwag dotyczących istoty turystyki. Zjawisko to jest warunkowane przez kilka istotnych elementów. Dobrze obrazuje to koncepcja Józefa Lipca, który wprowadził pojęcie „aktu turystycznego”. Najważniejszymi jego częściami składowymi są: podmiot i przedmiot owego aktu oraz sam ruch, proces wędrówki. Podmiotem może być człowiek (jednostka) lub grupa ludzi (podmiot zbiorowy). Przedmiot zaś to wywołujący zainteresowanie turysty „obiekt lub zespół obiektów” znajdujących się w punkcie docelowym lub na trasie wyjazdu⁶. Zwłaszcza przedmioty „aktu turystycznego” jako te elementy, które są jedną z bezpośrednich przyczyn migracji turystycznych, odgrywają ważną rolę w rozwoju turystyki. W literaturze przedmiotu są one nazywane walo-rami i atrakcjami turystycznymi. Przedmiotami zainteresowania

⁴ W. Tatarkiewicz, *O pojęciu wartości, co historyk filozofii ma do zakomunikowania historykowi sztuki*, [w:] *O wartości dzieła sztuki. Materiały II Seminarium Metodologicznego Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Radziejowice 19-21 maja 1966*, red. A. Ryszkiewicz, Warszawa 1968, s. 15, *Biblioteczka Zbieracza Dzieł Sztuki*, nr 5.

⁵ J. Lipiec, *Świat...*, s. 16-21.

⁶ Idem, *Filozofia turystyki*, [w:] *Nauki o turystyce*, red. R. Winiarski, cz. 1, Kraków 2003, s. 85-111.

turystów przybywających do miast historycznych są często dzieła architektury i sztuki. Zabytkowe układy urbanistyczne, monumentalne budowle, wyniosłe świątynie, znane rzeźby i obrazy przyciągały uwagę podróżujących od najdawniejszych czasów⁷.

Turystyka jest taką dziedziną aktywności człowieka, która bardzo ściśle wiąże się z wartościami. Józef Lipiec podkreśla, że ów fenomen kulturowy „wyrasta z wartościowania rzeczywistości i ku wartościom świadomie zmierza”⁸. Z kolei Zbigniew Dziubiński wskazuje, że: „Turystyka jest fenomenem, w ramach którego dokonuje się poznawanie i przeżywanie świata, ale także jest obszarem bycia z innymi, realizacji wolności, kreacji i indywidualnej oraz zbiorowej ekspresji. Jest ona sposobem realizacji różnych celów i wartości [...]”⁹.

Badaniem tych wartości zajmuje się aksjologia turystyki. Jest to stosunkowo młoda dziedzina nauki, toteż nie wykształciła jeszcze w pełni swej metodologii i aparatu pojęciowego. Aksjologia turystyki pyta nie tylko o wartości (oraz „antywartości”) sytuacji podróży, lecz także szuka przyczyn i celów podejmowania wysiłku peregrynacji¹⁰.

Jak słusznie zauważył Janusz Dobieszewski: „nie chodzi w podróżowaniu o osiągnięcie jakiejś jednej wartości, która wszystkim podróżującym miałaby przyświecać. Nie jest również tak, by podróżowanie jako takie miało wyrażać jakąś istotnie i wyłącznie związaną z nim wartość. Potrzeba podróżowania i sztuka podróży wiąże się z całą gamą możliwych wartości i celów w niej osiągniętych [...]”¹¹.

⁷ J. i D. Ziarkowscy, *Zabytki architektury i dzieła sztuki w promocji turystycznej* Krakowa, [w:] *Konkurencyjność miast i regionów na globalnym rynku turystycznym*, red. J. Sala, Warszawa 2010, s. 361.

⁸ J. Lipiec, *Filozofia...*, s. 93.

⁹ Z. Dziubiński, *Wstęp*, [w:] *Drogi i bezdroża sportu i turystyki*, red. i d e m, Warszawa 2007, s. 13, *Monografie SALOS RP*.

¹⁰ A. Matuszyk, *Pedagogika turystyki jako stosowana aksjologia podróży*, [w:] *Nauki...*, s. 131.

¹¹ J. Dobieszewski, *Miedzy ucieczką a powrotem – aksjologia podróży*, [w:] *Aksjologia podróży*, red. Z. Krawczyk, E. Lewandowska-Tarasiuk, J.W. Sienkiewicz, Warszawa 2012, s. 31.

Opierając się na wypracowanych przez aksjologię klasyfikacjach, można wskazać szereg wartości towarzyszących turystyce, rozumianej jako całość podróżniczych doświadczeń. Są to następujące dziedziny wartości: poznawcze, estetyczne, patriotyczne, moralne, witalne, sakralne, osobowe, hedonistyczne, ludyczne, utylitarne, technologiczne, ekonomiczne itp. Ten podział nie jest kompletny, jednakże może stanowić podstawę wyróżnienia wartości realizowanych podczas podróży turystycznych.

„Akt turystyczny” może mieć charakter autoteliczny bądź instrumentalny. W pierwszym przypadku jego celem jest sam proces podróży. Mniej ważne są wówczas wartości zewnętrzne wobec doznań podróżującego człowieka oraz te przyszłe, których może on doświadczyć. Chodzi przede wszystkim o *wartość przeżycia turystycznego*¹². Autoteliczny aspekt podróżowania wiąże się z poszukiwaniem wartości takich jak wolność, niezależność, dynamizm, odmiana. W turystyce o charakterze instrumentalnym pokonywanie przestrzeni jest elementem drugorzędnym, ponieważ główne atrakcje znajdują się dopiero po przebyciu drogi. Instrumentalny charakter podróży wyraża się zatem w traktowaniu jej jako środka do osiągnięcia innych, pozaturystycznych celów (poznawczych, estetycznych, witalnych).

„Akty turystyczne” wyposażone są w różnorodne zestawy wartości, jednakże najczęściej przeważają w nich pewne określone „wartości dominujące”. Mówimy wówczas o „dominantach aksjologicznych”. Przykładowo w podróżach do miejsc atrakcyjnych przyrodniczo, w góry, nad morze, czy historycznych wyjazdach „do wód”, dominują wartości zdrowotne, witalne. Turystyka miejska, oferująca zwiedzanie zabytkowych budowli i muzeów oraz poznawanie dzieł sztuki, eksponuje wartości poznawcze i estetyczne. Podróże patriotyczno-edukacyjne wysuwają na pierwszy plan pamiątki narodowe i pomniki przeszłości. Wartości religijne są

¹² J. Lipiec, *Filozofia...*, s. 94.

dominantą turystyki sakralnej i pielgrzymkowej. Podróżom sentymentalnym przyświecają wartości moralne i melancholijny nastrój. W innych wyjazdach dominującą pozycję zajmują wartości społeczne, nawiązywanie kontaktów i znajomości. Z kolei różne rozrywki, zabawy i przyjemności zajmują kluczowe miejsce w podróżach o dominancie hedonicznej i ludycznej. Większość wyjazdów wiąże się także z określonymi walorami ekonomicznymi¹³.

Jak wskazuje Zbigniew Dziubiński:

Ścisły związek człowieka z wartościami zobowiązuje humanistów zajmujących się turystyką do jej opisu właśnie przez pryzmat wartości. Bowiem ukazanie wartości turystyki, tych postulowanych, tych niepożądanych, ale także tych w sposób praktyczny realizowanych, pozawala na lepsze poznanie omawianej dziedziny, ukazanie jej szans i zagrożeń oraz roli w procesie humanizacji i personalizacji zarówno uczestników turystyki, ludności miast, jak i ośrodków odwiedzanych przez turystów, a w konsekwencji społeczeństw i kultur¹⁴.

Powyższe stwierdzenie może odnosić się także do opisu turystyki w ujęciu historycznym. Tym samym wydaje się w pełni uzasadnione przeprowadzenie aksjologicznej refleksji nad tym fenomenem społeczno-kulturowym również w odniesieniu do okresu dwudziestolecia międzywojennego.

Przestrzeń jako wartość

Kraków to miasto wyjątkowe, nasycone historią, tradycją i sztuką. Jest wynikiem procesów długiego trwania i splotu różnych zjawisk. O jego fenomenie napisano już wiele. Bogactwo zabytków

¹³ *Ibidem*, s. 95.

¹⁴ Z. Dziubiński, *Wstęp*, [w:] *Aksjologia turystyki*, red. i d e m, Warszawa 2006, s. 11, *Monografie SALOS RP*.

architektury i pomników przeszłości pozwala samo miasto określać mianem dzieła sztuki. Jacek Purchla podkreśla: „Nie ulega wątpliwości, iż zabytkowe śródmieście Krakowa to dzieło sztuki. Przy tym owoc zarówno spektakularnej kreacji urbanistycznej, jak i nawarstwień wynikających z ciągłego procesu urbanizacji”¹⁵. Kształt i forma miasta to odbicie rozwoju cywilizacyjnego. Jednakże miasto to nie tylko forma i wypełniane funkcje, ale także „idee i wartości, jakie ludzie z nimi łączą”¹⁶.

Wiele wartości złożyło się na fenomen trwania kultury miejskiej Krakowa. Róża Godula wskazuje na wartości: narodowe, religijne, obyczajowe, artystyczne, literackie. Są one zakorzenione w kulturze miasta i utrwalone w pamięci i wyobraźni zbiorowej¹⁷.

Pisząc o wartościach Krakowa, należy przede wszystkim zwrócić uwagę, że sama przestrzeń miasta jest i była traktowana jako wartość. Koncepcję tę rozwinął Aleksander Wallis, który wskazuje na cztery istotne procesy. Są to: poznawanie przestrzeni, wartościowanie, kształtowanie i użytkowanie. Wyróżnione procesy są wzajemnie od siebie zależne: „Jednostka całymi garściami czerpie z nagromadzonej przez poprzednie pokolenia wiedzy o przestrzeni. Równolegle indywidualne doświadczenia i preferencje milionów osób i tysięcy grup społecznych kształtują związane z przestrzenią obyczaje i wartości”¹⁸. Poznawanie przestrzeni stanowi źródło wiedzy o niej i jest podstawą jej wartościowania. Procesy te są ściśle ze sobą związane, niejednokrotnie zawierają się w tym samym intelektualnym akcie jednostki, zaś przebieg procesu poznawczego zależy od dotychczasowej wiedzy i hierarchii wartości

¹⁵ J. Purchla, *Miasto jako dzieło sztuki*, „Międzynarodowe Centrum Kultury Kraków” R. 14, 2005, nr 22-23, s. 36.

¹⁶ *Ibidem*, s. 35.

¹⁷ R. Godula, *Wprowadzenie*, [w:] *Klejnoty i sekrety Krakowa. Teksty z antropologii miasta*, red. eadem, Kraków 1994, s. 7.

¹⁸ A. Wallis, *Przestrzeń jako wartość*, [w:] *Naród – kultura – osobowość. Księga poświęcona prof. J. Chałasińskiemu*, red. A. Kłoskowska et al., Wrocław 1983, s. 629.

podmiotu poznającego. Wiedza o przestrzeni pochodzi z autopsji lub z przekazu, wynika więc z doświadczenia, z badań naukowych oraz z informacji przekazywanych przez literaturę czy sztukę. Proces poznawania przestrzeni przez społeczeństwa i jednostki ma charakter ciągły. Nowe zdobycze poznawcze są konfrontowane z zastaną przez każde pokolenie wiedzą, odziedziczoną po przodkach. W ten sposób w świadomości społecznej pewne elementy wiedzy o przestrzeni są utrwalane, a inne modyfikowane. Tym samym zostaje zachowana jej ciągłość.

Wartościowanie przestrzeni przebiega w oparciu o różne kryteria, m.in. społeczne, ekonomiczne, historyczne, estetyczne czy sakralne. Bardzo liczną grupę stanowią kryteria społeczne. Wśród nich ważne miejsce zajmują czynniki dotyczące różnych przestrzeni społecznych będących narzędziem identyfikacji i integracji w kategoriach kulturowych¹⁹. Zdaniem historyka Wiesława Bieńkowskiego w odniesieniu do Krakowa jako symbolu Polski istotne są przede wszystkim kryteria historyczne, estetyczne i sakralne²⁰. Te pierwsze odnoszą się do wartości ustalonych w przeszłości i przekazywanych społeczeństwu w postaci dziedzictwa. Cechuje je trwałość i funkcjonalność, ponieważ wartości te nie mogą być dowolnie zmieniane czy odrzucane. Kryteria sakralne dotyczą zwykle funkcjonowania określonych wierzeń lub systemów religijnych, jednakże w kategoriach świeckich również mauzolea wodzów czy groby przodków są uznawane za święte.

Społeczeństwo kształtuje i użytkuje przestrzeń poprzez nadanie jej odpowiednich materialnych form, następnie przypisanie tym formom określone funkcje i wartości, w końcu przyjęcie pewnej reguły zachowania się w ukształtowanej przez siebie przestrzeni²¹.

¹⁹ *Ibidem*, s. 630-632.

²⁰ W.J. Bieńkowski, *Strażnicy dziejów miasta narodowej pamięci. Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa w latach 1896-1996*, Kraków 1997, s. 8.

²¹ A. Wallis, *op. cit.*, s. 632-633.

Aleksander Wallis wyróżnia trzy grupy wartości: instrumentalne, sytuacyjne i egzystencjalne. Na szczególną uwagę zasługują zwłaszcza te ostatnie, które

dostarczają jednostce niezbędnych jej przeżyć o charakterze emocjonalnym, estetycznym i intelektualnym, a które wiążą się z jej poczuciem tożsamości społecznej i kulturowej, z jej światopoglądem, często z jej wiarą religijną. Wchodzi tutaj w grę bogaty repertuar przedmiotów, zwłaszcza tych, które mają dla jednostki wartość symboliczną, a także liczne wartości estetyczne, zwłaszcza architektoniczne i krajobrazowe²².

Ponadto jednostka występuje w różnych rolach społecznych, m.in. gościa, turysty, wczasowicza, członka społeczności narodowej. Pełniąc rolę związaną z daną zbiorowością, jej zachowanie podlega regułom postępowania i wartościom związanym z przestrzenią tej zbiorowości²³.

Na kanwie koncepcji Wallisa etnolog Ryszard Kantor sformułował odnoszące się do Krakowa pojęcie „przestrzeni narodowej”. Stało się ono synonimem takich określeń jak: „duchowa stolica Polski”, „serce Polski” czy „matecznik Polski”²⁴, które wskazywały na szczególne znaczenie miasta w okresie zaborów²⁵.

Wartości Krakowa jako celu podróży turystycznych w dwudziestoleciu międzywojennym

Problematyka wartości międzywojennego Krakowa w odniesieniu do turystyki i turystów jest zagadnieniem złożonym i wieloaspektowym. Oprócz wartości samej przestrzeni miejskiej, o czym

²² *Ibidem*, s. 636-637.

²³ *Ibidem*, s. 638.

²⁴ J. Purchla, *Matecznik Polski. Pozaekonomiczne czynniki rozwoju Krakowa w okresie autonomii galicyjskiej*, Kraków 1990, s. 51-55.

²⁵ W.J. Bieńkowski, *op. cit.*, s. 9.

była mowa powyżej, można wskazać wartości kreowane na użytek promocji turystycznej (m.in. poprzez literaturę przewodnikową) oraz wartości, które wyłaniają się z relacji uczestników aktów turystycznych.

Przewodniki turystyczne stanowią podstawową grupę materiałów źródłowych, które zostały poddane analizie aksjologicznej. W odniesieniu do tego rodzaju medium Sabina Owsianowska – opierając się na koncepcji Józefa Lipca – wyróżniła trzy kategorie, które podlegają wartościowaniu: 1) turysta, gość (podmiot aktu turystycznego), któremu nadawane są pewne cechy, a także wskazywane potrzeby i działania prowadzące do osiągnięcia celu; 2) miejsce (przedmiot aktu turystycznego) zawierające przyrodnicze i kulturowe zasoby z uwzględnieniem mieszkańców i ich obyczajów; 3) infrastruktura („instrumentarium turystyczne”), która obejmuje „dobra i usługi umożliwiające aktualizację wartości poprzez różne formy turystyki”²⁶.

Drugim rodzajem wykorzystanych źródeł są bezpośrednie i pośrednie relacje turystów odwiedzających miasto. Tego typu przekazy wydają się szczególnie interesujące, ponieważ informują, jakie wartości były najczęściej dostrzegane i realizowane w czasie podróży turystycznych do podwawelskiego grodu.

Na podstawie przeprowadzonej analizy materiału źródłowego można wyróżnić kilka kategorii wartości. Są to:

- 1) wartości poznawcze,
- 2) wartości estetyczne,
- 3) wartości patriotyczne,
- 4) wartości sakralne,
- 5) wartości ludyczne.

²⁶ S. Owsianowska, *Wartości w ofercie turystycznej wybranych krajów europejskich (na przykładzie przewodników turystycznych)*, Kraków 2005, s. 155, praca doktorska napisana na Wydziale Wychowania Fizycznego AWF Kraków pod kierunkiem prof. Józefa Lipca, niepublikowana. Zob. też: e a d e m, *Podróże ku wartościom. O aksjologicznej problematyce turystyki*, [w:] *Turystyka w humanistycznej perspektywie*, red. M. K a z i m i e r c z a k, Poznań 2004, s. 89-96.

Ten roboczy podział wskazuje na wartości najczęściej pojawiające się w przekazach. Nie wyklucza natomiast innych grup wartości (witalnych, ekonomicznych, etycznych, utylitarnych itp.), a tylko odsuwa je na dalszy plan.

Wartości poznawcze

Ta kategoria wartości odnosi się do prawdy, poznania i wiedzy o sobie i świecie. Człowiek, poszukując prawdy, zdobywając coraz szerszą wiedzę o sobie i świecie, dochodzi do lepszego rozumienia rzeczywistości i w twórczy sposób może ją przekształcać²⁷. Jeśli centrum kategorii wartości poznawczych stanowi prawda rozumiana jako „poznanie, wiedza o świecie” w różnych jej odmianach i zakresach, to do ich uzyskania konieczne jest „uczenie się, studiowanie, badania naukowe, myślenie, refleksja”²⁸. Ponadto poznanie i wiedza o świecie były przez wieki nadrzędnym motywem podróżowania. Funkcja poznawcza (kształceniowa) podróży umożliwiała zaspokojenie odwiecznej potrzeby człowieka, jaką jest ciekawość świata²⁹. Franciszek Midura podkreśla, że:

Podróże do miast historycznych sprzyjały zdobywaniu w atrakcyjny sposób podstawowych wiadomości o stylach, walorach zabytku i znaczeniu poszczególnych obiektów oraz ich związku z postaciami historycznymi. Tego typu informacje mogły stać się później elementem poważniejszych studiów i głębszego zainteresowania historią obiektu, jego architekturą, unikatową formą stylową³⁰.

²⁷ L. Dyczewski, *op. cit.*, s. 36.

²⁸ J. Puzynina, *Język wartości*, Warszawa 1992, s. 150.

²⁹ S. Owsianowska, *Wartości...*, s. 157.

³⁰ F. Midura, *Podróże jako źródło poznania zabytków*, [w:] *Człowiek w podróży*, red. Z. Krawczyk, E. Lewandowska-Tarasiuk, J.W. Sienkiewicz, Warszawa 2009, s. 233.

Kraków międzywojenny w oczywisty sposób stanowił znakomity obszar do realizacji wartości poznawczych. Podkreślali to autorzy wielu przewodników. W jednym z nich czytamy: „Jeśli chcesz poznać duszę historii i kulturalne znaczenie powstałego z martwych europejskiego mocarstwa – nigdzie poza Krakowem w tym stopniu zobaczyć i odczuć tego nie zdołasz”³¹. W innym przewodniku możemy znaleźć następujący fragment: „Poznać Polskę, jej legendę, historię, kulturę i jej wyzwolenie można tylko w Krakowie. Owiany aureolą bohaterstwa Krakusa wyłania się z mroku dziejów i od razu staje się synonimem Polski”³². Tym samym autorzy wskazywali, że Kraków jest miejscem, które ukazuje najlepiej dzieje państwa polskiego, ponieważ widoczne są w nim ślady wielu ważnych wydarzeń historycznych.

W przewodnikach zamieszczano liczne informacje na temat historii miasta, jego urbanistyki i architektury, a także miejscowych legend i obyczajów, co zachęcało odbiorców tych publikacji do realizowania wartości poznawczych. W ten sposób literatura periegetyczna spełniała dwie istotne funkcje: dostarczała gotowej wiedzy, a jednocześnie stymulowała odwiedzających miasto do jej wzbogacania i uzupełniania. Wartości poznawcze, które przekazywano czytelnikom przewodników, należy uznać za najbardziej uniwersalne, gdyż odgrywały one ważną rolę dla turystów zarówno krajowych, jak i zagranicznych. Niewątpliwie dla wielu odwiedzających stanowiły podstawową kategorię wartości realizowanych w czasie pobytu w Krakowie.

Wartości poznawcze często wiązały się nierozzerwalnie z innymi kategoriami aksjologicznymi. Za przykład może posłużyć fragment z prasy, który kładzie nacisk na wartości poznawcze i estetyczne miasta: „Kto chce poznać prawdziwą Polskę, jej wielką kulturę, wspaniałe pomniki przeszłości – niech jedzie do

³¹ *Przewodnik po Krakowie i okolicy*, Kraków 1928, s. 6.

³² J. Hellstein, *Dwa dni w Krakowie*, Kraków 1929, s. 5.

Krakowa – jednego z najpiękniejszych miast Polski”³³. Zachęta ta pojawiła się w prasie angielskiej i skierowana była do turystów angielskich. Autor podkreślił, że Kraków nie tylko umożliwi poznanie polskiej historii i kultury (wartości poznawcze), ale również dostarczy wielu estetycznych przeżyć ze względu na swoje piękno (wartości estetyczne).

Wartości estetyczne

Wartości estetyczne – to piękno, ład, harmonia; wszystko to, co wzbudza zachwyt, poruszenie, ekscytację, dostarcza szczególnych wrażeń i wzniosłych przeżyć. Ta kategoria wartości czyni życie ludzkie pełnym radości i uroku³⁴. Maria Gołaszewska podkreślała, iż:

Wartości estetyczne mają do siebie to, że się nam „objawiają”, a nie wciąż wokół nas trwają; uderzają nas i fascynują – a nie współistnieją z nami. Obok nich istnieją jednak inne wartości, które uznajemy za donioślejsze. Nadto obcowanie z wartościami estetycznymi nie może być długotrwałe – dłuższe obcowanie zmienia jakościowo zarówno samo przeżycie, jak i jakość doznawanej wartości. Zarazem jednak należą one do niezbędnego wyposażenia naszego życia, właśnie w owych krótkich przeblaskach³⁵.

W turystyce obserwujemy szczególne nastawienie zwiedzających na kontakt z tym, co piękne, malownicze i niezwykle. Józef Lipiec wskazuje na istnienie dziedzin i poszczególnych przedmiotów, w których dochodzi do niezwyklej koncentracji walorów estetycznych. W *Powrocie do estetyki* pisze: „Wchodząc do galerii malarstwa, do filharmonii czy teatru albo wyprawiając się w znane z uroków

³³ *Prasa angielska wzywa do zwiedzania Polski*, „IKC” 1939, nr 107, s. 10.

³⁴ L. D y c z e w s k i, *op. cit.*, s. 36.

³⁵ M. G o ł a s z e w s k a, *Istota i istnienie wartości. Studium o wartościach estetycznych na tle sytuacji aksjologicznej*, Warszawa 1990, s. 159.

miasta, góry i wodospady, nastawiamy się *a priori* na przeżycia estetyczne, których w rezultacie niepodobna nie doświadczyć³⁶. Wartości estetyczne różnego rodzaju, jakości i intensywności są uosobione w pięknie i powodują to, że podmiot nie tylko kieruje ku niemu swoją uwagę, prowadzony potężną i tajemniczą siłą, ale również to obcowanie z pięknem przynosi mu obiektywne korzyści³⁷.

Chęć doświadczenia piękna była i jest jedną z ważniejszych motywacji podejmowania podróży turystycznych. Już w starożytności ludzie podróżowali, aby zachwycić się pięknem przyrody oraz dziełami człowieka – wspaniałymi miastami, monumentalnymi świątyniami, dziełami sztuki. W relacjach z podróży pochodzących z różnych okresów historycznych bardzo często zamieszczano opisy wyrażające zachwyt nad pięknem odwiedzanych krajów, regionów i miast. Również Kraków był ośrodkiem, który fascynował przybyszów pięknem i harmonią układu urbanistycznego, malowniczością ulic i zabytków oraz bogactwem wytworów sztuki zdobiących kościoły i budowle publiczne. Toteż w przewodnikach wielokrotnie odwoływano się do wartości estetycznych miasta. Autor jednego z nich, Karol Estreicher, już we wstępie podkreślał: „Piękno wspaniałych zabytków sztuki, [...] szeroko rozślawiły miasto i sprawiły, że Kraków jest chętnie zwiedzany przez swoich i obcych”³⁸. Zresztą w całym przewodniku Estreichera, a także w innych tego typu publikacjach, jest wiele określeń wskazujących, iż zabytki miasta należą do najpiękniejszych w Polsce. Niektóre z nich odwołują się bezpośrednio w tytule do wartości estetycznych. Przykładem może być przewodnik wydany w 1939 roku pt. *Kraków najpiękniejsze miasto Polski*³⁹.

³⁶ J. Lipiec, *Powrót do estetyki. Uroda świata – piękno sztuki*, Kraków 2005, s. 155.

³⁷ Idem, *Fenomenologia wędrówki. Studia z filozofii turystyki*, Kraków 2010, s. 139.

³⁸ K. Estreicher, *Kraków. Przewodnik dla zwiedzających miasto i jego okolice*, Kraków 1938, s. 3.

³⁹ *Kraków najpiękniejsze miasto Polski*, Kraków 1939.

Także w rozmowach z mieszkańcami Krakowa i relacjach z podróży turyści poświęcali najwięcej uwagi walorom estetycznym miasta. Francuska dziennikarka, pracująca dla paryskiego pisma „Excelsior”, Suzanne Saily, która była gościem koncertu „IKC”, w 1932 roku miała powiedzieć: „Przepiękne miasto! [...] Nastrój, cała atmosfera tak bajkowa, [...] Ach, ileż w zgiełku Paryża dałabym za to, by móc się tu częściej przenieść, do tej ciszy skupionego piękna”⁴⁰. Z kolei francuska poetka Rosa Bailly, która dosyć często odwiedzała Kraków, wspominała: „W każdej z podróży mojej wydaje mi się, że oglądam Kraków po raz pierwszy, tyle bowiem świętości i blasku zawiera wiekuiste jego piękno. Nie minęły jeszcze dwa miesiące od chwili, gdy pisałam do moich przyjaciół: «Piękno Krakowa jest czymś upajającym...»”⁴¹. Gorący podziw dla podwawelskiego grodu wyraził również regent Węgier Miklós Horthy, który stwierdził: „Objechałem dwa razy świat dokoła, ale nie wiele tak pięknych i ciekawych rzeczy widziałem, jak w Krakowie”⁴².

Zdarzały się oczywiście także negatywne opinie o mieście, zwłaszcza o stanie kamienic i chodników, a także niektórych zabytków oraz całych dzielnic, np. Kazimierza. Jednakże w dwudziestoleciu międzywojennym dokonano znacznych postępów w restauracji i konserwacji wielu zabytkowych budowli (m.in. Zamku Królewskiego, kościoła Mariackiego, Barbakanu i Bramy Floriańskiej), co dodatkowo wzmocniło walory estetyczne Krakowa.

Obok urokliwych zabytków turyści mieli okazję także zetknąć się z życiem kulturalnym i artystycznym miasta, które również dostarczało wielu przeżyć i wzruszeń estetycznych. Bogata oferta muzeów⁴³, teatrów i kinoteatrów, sal koncertowych, kabaretów

⁴⁰ Paryski „Excelsior” w gościnie u „IKC”, „IKC” 1932, nr 224, s. 5.

⁴¹ „Piękno Krakowa jest czymś upajającym...” – mówi Rosa Bailly, „IKC” 1936, nr 294, s. 18.

⁴² Regent Horthy o pięknie Krakowa, „IKC” 1938, nr 38, s. 15.

⁴³ Jadwiga Puzyńska wskazuje, że: „Muzea nie zawsze stanowią zbiory dzieł sztuki. Ich pozytywne konotacje mają też związek z wartościami poznawczymi,

międzywojennego Krakowa mogła zadowolić nawet najbardziej wybrednego przybysza. Zanim jeszcze powstał nowy gmach Muzeum Narodowego przy Alejach Trzech Wieszców⁴⁴, główny oddział tej placówki znajdował się w Sukiennicach na Rynku Głównym i posiadał pięć innych oddziałów: Muzeum im. Emeryka Hutten Czapskiego (ul. Piłsudskiego 12), Dom Jana Matejki (ul. Floriańska 41), Oddział im. Feliksa Jasińskiego (ul. Szczepańska 11), Oddział im. Erazma Baręcza (ul. Karmelicka 51) oraz Wieża Ratuszowa (Rynek). Na Wawelu w dwudziestolecie międzywojennym udostępniono do zwiedzania Zamek Królewski, Skarbiec katedry, groby królewskie i dzwon Zygmunt. Ponadto na Wzgórzu Wawelskim mieściły się Muzeum Etnograficzne i Muzeum Metropolitalne. Dużą popularnością wśród turystów cieszyły się także zbiory Biblioteki Jagiellońskiej (ul. Anny 12), Muzeum Książąt Czartoryskich (ul. Pijarska 6) i Muzeum Przemysłowego (ul. Smoleńsk 9). Goście odwiedzający miasto mogli również podziwiać wystawy malarstwa w Towarzystwie Przyjaciół Sztuk Pięknych (plac Szczepański 4)⁴⁵.

Nieodłącznym elementem programu licznych podróży i wycieczek do Krakowa była wizyta w teatrze. Teatr krakowski w dwudziestolecie międzywojennym osiągnął wysoki poziom, nawiązując do wcześniejszych tradycji. Główną sceną miasta był Teatr Miejski im. Juliusza Słowackiego. Niewątpliwie bogaty i różnorodny repertuar dostarczał turystom wielu przeżyć estetycznych. Ponadto ciekawym rozwiązaniem były widowiska plenerowe

jednakże w potocznym myśleniu kojarzą się one przede wszystkim ze sztuką i jej kontemplacją”; J. P u z y n i a, *op. cit.*, s. 154.

⁴⁴ W dwudziestolecie międzywojennym prowadzono szeroką akcję na rzecz budowy nowego gmachu Muzeum Narodowego. Zob. *Kraków buduje Muzeum Narodowe*, Kraków 1935.

⁴⁵ K. Estreicher wymienia ponadto: Muzeum Archeologiczne PAU (ul. św. Jana 22), Muzeum Fizjograficzne PAU (ul. Sławkowska 17), Muzeum Sztuki UJ (ul. Gołębia 24) oraz Gabinet Rycin PAU (ul. Straszewskie-go 27); K. Estreicher, *op. cit.*, s. XXII-XXIII.

wykorzystujące niecodzienną scenerię zabytków miasta i jego urokliwych miejsc. Przykładem mogą być przedstawienia na dziedzińcu wawelskim, w Barbakanie, a także na Błoniach⁴⁶.

Wawel oraz niektóre place miasta (m.in. plac Szczepański) stanowiły również plenerowe sale koncertowe. Najczęściej jednak organizowano koncerty w sali Starego Teatru⁴⁷.

Wartości patriotyczne

Na to, że turystyka – jako całość podróżniczych doświadczeń – obejmuje również wartości patriotyczne wskazuje J. Lipiec⁴⁸. Z kolei M. Gołaszewska patriotyzm umieściła w szerszej grupie wartości społecznych⁴⁹. Szczególnie dogodną przestrzenią dla realizacji wartości patriotycznych są niewątpliwie miejsca związane z ważnymi wydarzeniami i postaciami historycznymi. Dodatkowym walorem są elementy materialnego dziedzictwa świadczące o wspaniałej przeszłości kraju, które urastają niekiedy do rangi symboli narodowych. Wszystkie te warunki spełnia w stopniu najwyższym Kraków, który od wieków uważany był za duchową i kulturalną stolicę Polski. W taki sposób postrzegano Kraków również w okresie międzywojennym. Odzyskanie niepodległości i zniesienie granic oddzielających dawne zabory znacznie ułatwiło odbywanie podróży do miasta traktowanego jako skarbnica narodowych pamiątek. Zachowane źródła z tego okresu wskazują, że liczne przyjazdy do Krakowa motywowane były właśnie

⁴⁶ J. Dużyk, *Nowy renesans teatru*, [w:] *Dzieje Krakowa*, t. 4, red. J. Bieniarzówna, J.M. Małecki, Kraków 1997, s. 375-388.

⁴⁷ M. Drobner, *Krakowskie Biuro Koncertowe*, [w:] *Kraków muzyczny 1918-1939*, red. M. Drobner, T. Przybylski, Kraków 1980, s. 52-53.

⁴⁸ J. Lipiec, *Filozofia...*, s. 93.

⁴⁹ M. Gołaszewska, *W poszukiwaniu porządku świata*, Warszawa 1987, s. 317, *Orientacje*.

pobudkami patriotycznymi. Trzeba zaznaczyć, że podróże, którym przyświecały wartości patriotyczne, w odróżnieniu od wartości poznawczych czy estetycznych, nie miały tak uniwersalnego charakteru, gdyż odnosiły się jedynie do polskich turystów i mieszkańców pogranicza etnicznego, jednakże bardzo często miały one dla osób przybywających z różnych regionów kraju pierwszorzędne znaczenie.

Wpojenie wartości patriotycznych miały na celu liczne wycieczki do Krakowa ludności robotniczej i chłopskiej z terenu Górnego Śląska, Śląska Cieszyńskiego, Spisza i Orawy w okresie przed plebiscytem. Angażujący się w działalność uświadamiającą tamtejszej ludności i pełniący jednocześnie funkcję przewodnika po zabytkach Krakowa Jerzy Dobrzycki pisał:

Najważniejszym był tu specjalny pokaz Krakowa, który swoimi zabytkami, muzeami i teatrami miał rozpalić serca przybyłych, złamać i zniszczyć miazmaty obcej propagandy i napełnić dumą o przynależności do narodu polskiego. [...] Pamiątki Krakowa stanowiły właściwie tylko ilustrację do jednolitego całodziennego wykładu o Polsce, jej przeszłości i znaczeniu, były elementem uświadczenia narodowego dla rzesz, które częstokroć słyszały tylko o Polsce jako o kraju nędzy i barbarzyństwa. [...] Zacieśniał się zupełnie krajoznawczy charakter tych wycieczek, a w jego miejsce przybierały one cechy jakichś podniosłych pielgrzymek⁵⁰.

Innym przykładem podróży do międzywojennego Krakowa, którym także przyświecały wartości patriotyczne, były zloty członków Sokoła. Wydarzenia te miały spektakularny charakter. Uczestnicy przybywali do miasta ubrani w specjalne stroje, kultywowano obrzędowość i symbolikę organizacji, a także popularyzowano pieśni i wiersze o tematyce sokolej. Turystyka zlotowa gromadziła liczne rzesze przyjezdnych, którzy uczestniczyli w uroczystych

⁵⁰ J. Dobrzycki, *Udział Krakowa w walce o Górny Śląsk*, „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa” 1978, nr 5, s. 17.

przemarszach, wspólnie wykonywali ćwiczenia gimnastyczne, odgrywali sceny historyczne. Małgorzata Orlewicz-Musiał podkreśla, że tym podróżom towarzyszyła atmosfera przesiąknięta patriotycznym patosem⁵¹. Ponadto w dwudziestoleciu międzywojennym przybywały do Krakowa wycieczki zorganizowane przez zagraniczne gniazda Sokoła. Miały one umożliwić poznanie ojczystego kraju rodakom mieszkającym na obczyźnie⁵². Podobny cel przyświecał licznym wycieczkom Polonii ze Stanów Zjednoczonych. Te podróże dostarczały ich uczestnikom wielu wzruszeń, ponieważ przybywali „do kraju, który jest ich matką, a Kraków sercem tej matki”⁵³.

W jeszcze większym stopniu miasto stało się obszarem realizacji wartości patriotycznych po śmierci marszałka Józefa Piłsudskiego. Przede wszystkim odwiedzano jego grób na Wawelu, a wędrówki na Sowiniec stały się zwyczajem. Wszystkie, nawet najbardziej oddalone od Krakowa miejscowości wysyłały delegacje z ziemią na kopiec, ponieważ niemal w każdym zakątku Polski znajdują się pamiętne miejsca i groby. Był to swoisty „wyścig uczucia i chluby narodowej”⁵⁴. Oprócz oficjalnych delegacji przybywały też liczne wycieczki. Najczęściej podróż do Krakowa odbywano koleją lub innymi środkami lokomocji. Wielu jednak odbywało pielgrzymkę patriotyczną, wędrując pieszo. W jednym z przewodników tak opisano to zjawisko:

Z każdym rokiem wzmaga się coraz potężniej pielgrzymstwo narodowe do Krakowa. Niby fala za falą ze wszystkich stron i rubieży ziemi polskiej napływają tu liczne rzesze, a wraz z nimi coraz

⁵¹ M. Orlewicz-Musiał, *Działalność turystyczna Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w dwudziestoleciu międzywojennym*, [w:] *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. 7, red. L. Nowak, Gorzów 2006, s. 225-226.

⁵² *Ibidem*, s. 231.

⁵³ „Polska jest matką nas wszystkich – a Kraków sercem tej matki”, „IKC” 1938, nr 184, s. 19.

⁵⁴ *Pielgrzymi z ziemią na Sowiniec*, „IKC” 1935, nr 210, s. 16.

tlumniej i ci, którym losy nakazały żyć poza granicami Ojczyzny. Przybywają odwiecznie utartymi, pielgrzymimi szlakami do Krakowa, aby tu krzepić serca, wzbogacić umysł, czerpać w dusze najszczytniejsze wzruszenia w obliczu wymownych dokumentów wielkiej przeszłości politycznej i kulturalnej państwa, by umacniać wolę ofiarnej służby Ojczyźnie u grobów największych Sygnów Polski⁵⁵.

Wartości sakralne (religijne)

Ta grupa wartości wiąże się przede wszystkim z turystyką religijną i pielgrzymkową, której głównym celem jest właśnie poszukiwanie wartości religijnych. Źródło duchowych przeżyć stanowi spotkanie z *sacrum*. Najpopularniejszą formą aktualizacji wartości religijnych jest pielgrzymowanie. Antoni Jackowski wskazuje, że pielgrzymki zaliczane są do najstarszych form migracji wynikających z przesłanek pozaekonomicznych, podobnie jak turystyka w szerokim znaczeniu tego słowa. W ciągu wieków były one nierzadko jedyną formą aktywności turystycznej uboższych grup społecznych⁵⁶. A. Jackowski wymienia ponadto trzy podstawowe komponenty migracji pielgrzymkowych. Są to: człowiek (*homo religiosus*), przestrzeń i *sacrum*⁵⁷.

Tradycyjna pielgrzymka odnosi się do pewnych aspektów społecznych i moralnych, związanych z wyrzeczeniem się wygod i udogodnień życia codziennego oraz znoszeniem zmęczenia i trudów pokonywanej drogi. Poszukiwanie *sacrum* dotyczy także pielgrzymek o charakterze patriotycznym (o których była mowa wcześniej) – do miejsc o szczególnym znaczeniu dla danej grupy

⁵⁵ J. Dobrzycki, Recenzja wklejona na początku przewodnika I. Turowskiej, *Wśród pamiątek Krakowa*, Katowice 1935.

⁵⁶ A. Jackowski, *Pielgrzymki i turystyka religijna w Polsce*, Warszawa 1991, s. 5.

⁵⁷ Idem, *Pielgrzymowanie*, Wrocław 2004, s. 7, *A To Polska Właśnie*.

bądź jednostki. „Duchowy wymiar takich wyjazdów przywołuje pojęcie rytuału, duchowej odnowy, dążenia do kontaktu z przestrzenią nasyconą sensami i wartościami”⁵⁸.

Kraków, zwany też „polskim Rzymem” ze względu na dużą liczbę kościołów i miejsc kultu, stanowił od wieków dogodną przestrzeń także do realizacji wartości religijnych. Wśród najczęściej odwiedzanych zabytków znajdowały się świątynie, przede wszystkim katedra na Wawelu i kościół Mariacki. Do miasta przybywały liczne pielgrzymki i wycieczki w związku ze świętami religijnymi obchodzonymi corocznie (np. Boże Ciało), a także aby uczestniczyć w ważnych uroczystościach rocznicowych (np. 700-lecie zgonu św. Franciszka⁵⁹). Ponadto wiele wycieczek rozpoczynało swój pobyt w Krakowie od nabożeństwa w jednym z kościołów.

Inny przykład stanowi podróż Alfreda Döblina, Niemca żydowskiego pochodzenia, która doprowadziła go do *zagubionych źródeł własnej tożsamości*. Jak sam pisał, dopiero w Krakowie zetknął się naprawdę z żydowską religią i tradycją⁶⁰.

Wartości ludyczne

Ta grupa wartości jest równie silnie, a może nawet jeszcze mocniej związana z turystyką niż wartości poznawcze czy estetyczne. Zabawa, rozrywka, przyjemność stanowią nieodłączny element udanej podróży. Mogą one dotyczyć różnych obszarów aktu turystycznego, od poznawania nowych miejsc i zabytków, poprzez uczestniczenie w lokalnych rozrywkach, po rozkoszowanie się specjałami miejscowej kuchni. Sabina Owsianowska pisze: „Poza ujmowaniem

⁵⁸ S. Owsianowska, *Wartości...*, s. 161.

⁵⁹ *Olbrzymi zjazd pielgrzymek*, „IKC” 1926, nr 181, s. 7; *700-lecie zgonu św. Franciszka z Asyżu*, „IKC” 1926, nr 182, s. 5.

⁶⁰ A. Döblin, *Podróż po Polsce*, tłum. A. Wołkowicz, Kraków 2000, *Pisane Języka Niemieckiego*.

samego podróżowania jako autotelicznej i hedonistycznej czynności szereg napotkanych po drodze wydarzeń i inscenizacji, spontanicznych i zorganizowanych do najdrobniejszego detalu «atrakcji» sprzyjać ma realizacji ludycznych wartości turystyki⁶¹.

W turystyce międzywojennego Krakowa również można wskazać wiele elementów hedonistycznych doświadczeń. Dobrą rozrywkę dostarczały lokalne zwyczaje i obrzędy, jak np. pochód lajkonika, ale też mecze i zawody sportowe. Przewodnik po Krakowie K. Estreichera informował turystów o następujących sportach: piłka nożna, lekka atletyka, kolarstwo, wioślarstwo, pływanie, tenis, gimnastyka, taternictwo, automobilizm oraz lotnictwo⁶². Oczywiście najpopularniejsze były mecze piłkarskie klubów Wisły i Cracovii⁶³. W organizacji innych zawodów sportowych założyły się m.in.: Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, Akademicki Związek Sportowy oraz YMCA.

W latach 30. dostrzeżono w Krakowie potrzebę organizacji imprez masowych, m.in. Dni Krakowa, które miały zagwarantować dobrą zabawę szerszej grupie turystów. Jak zapowiadano wcześniej w lokalnej prasie: „poważny i pogrążony zazwyczaj w wiekowej zadumie Kraków przybierze w czasie nadchodzących «Dni Krakowa» charakter pełny pogody i radości»⁶⁴. Zorganizowano m.in. wielki kiermasz krakowski i wesołe miasteczko, które miały dostarczyć miłą rozrywkę gościom przybywającym do miasta. Wielki kiermasz, mieszczący się wzdłuż parku Jordana, nie tylko cieszył swą malowniczością, ale także był miejscem wyżywienia i odpoczynku, gromadził bowiem ponad sto kiosków, kramów, namiotów i bufetów, które razem tworzyły tętniący życiem bazar.

⁶¹ S. Owsianowska, *Wartości...*, s. 161.

⁶² K. Estreicher, *op. cit.*, s. 3.

⁶³ Więcej na temat sportu w międzywojennym Krakowie zob.: J. Bieniarzówna, *Krakowski sport w dobie międzywojennej*, [w:] *Dzieje...*, s. 425-436.

⁶⁴ *Wielki kiermasz krakowski i „wesołe miasteczko”*, „IKC” 1936, nr 154, s. 18.

Turyści mieli okazję skosztować tam specjałów przygotowanych przez dobre krakowskie restauracje, mleczarnie i kawiarnie, a także wziąć udział w dancingu na wolnym powietrzu. Ponadto na licznych stoiskach można było nabyć artystyczne pamiątki z Krakowa, zabawki, słodycze itp. Zadbano również o estetyczny charakter kiermaszu. Mianowicie projekty poszczególnych stoisk i pawilonów wykonali krakowscy artyści malarze i architekci na zlecenie Polskiego Związku Turystycznego. Oprócz kiermaszu wesołą zabawę miało zapewnić uczestnikom Dni Krakowa specjalnie do tego celu wybudowane wesołe miasteczko. Prasa krakowska tak opisywała tę atrakcję:

Najwięcej jednak rozrywek w tej stronie miasta dostarczy „wesołe miasteczko”, w rozmiarach dotąd w Krakowie niewidzianych, z wielu nieznanymi dotąd w Polsce atrakcjami. Wspaniały ten „luna-park” rozłoży się na wielkim terenie poza „Oleandrami”, między parkiem Jordana a M. Domem Wycieczkowym. Olbrzymia brama, ozdobiona u góry obracającą się w tańcu bez przerwy parą Krakowiaków, projektowana przez pp. Kinastowskiego i Starzyńskiego, stanowić będzie wstęp do „wesołego miasteczka” jaśniejącego w porze wieczornej tysiącami świateł⁶⁵.

Inne grupy wartości

Można wskazać ponadto na inne grupy wartości, które również mają związek z podróżami turystycznymi do międzywojennego Krakowa. Są to m.in.: wartości witalne, ekonomiczne, etyczne, utylitarne. Ta pierwsza grupa wiąże się chociażby z rekreacyjnym aspektem podróży. Międzywojenny Kraków oferował także wiele atrakcji w tej dziedzinie. Wielu turystów korzystało z zieleni i parków Krakowa. Oprócz spacerów po Plantach, Błoniach czy

⁶⁵ *Ibidem*.

parku Jordana popularne były także wycieczki do Lasu Wolskiego. O wartościach ekonomicznych możemy mówić w odniesieniu do znacznego zwiększenia ruchu turystycznego w międzywojennym Krakowie oraz większej dostępności miasta dla uboższych turystów (m.in. poprzez uruchomienie tzw. pociągów popularnych, które za przystępną cenę umożliwiły przyjazd do podwawelskiego grodu wielu wycieczkom). Jednakże te i inne grupy wartości wymagają osobnych analiz przekraczających ramy niniejszego artykułu.

Podsumowując, należy podkreślić, że Kraków w okresie międzywojennym stanowił doskonałe miejsce dla turystów do realizacji rozmaitych wartości. Zaprezentowana powyżej analiza poszczególnych kategorii aksjologicznych stanowi próbę uporządkowania tego zagadnienia. Miasto, a także poszczególne jego komponenty (w tym zwłaszcza materialne i niematerialne dziedzictwo) wiązały się z różnymi wartościami, które z jednej strony były im przypisywane m.in. przez rozmaite publikacje oraz przewodniki oprowadzające turystów, a z drugiej – odbierane, odczuwane i niekiedy w różny sposób nazywane przez samych przyjezdnych. W artykule starano się wskazać oraz naświetlić wspomniane dwa obszary generujące informacje o turystycznej aksjoserferze międzywojennego Krakowa, nie tracąc jednocześnie z pola widzenia wartości obiektywnie tkwiących w przestrzeni miasta i jego zabytkach (podejście określane w teorii wartości mianem obiektywizmu aksjologicznego).

Taka wielopłaszczyznowa analiza pozwoliła wykazać, że międzywojenny Kraków prezentował całą gamę różnych wartości, ściśle powiązanych z przestrzenią miasta i jego poszczególnymi miejscami czy obiektami, w dodatku często ze sobą powiązanych i niejako względem siebie komplementarnych. W tym zakresie nastąpiła znaczna zmiana w stosunku do okresu wcześniejszego, w którym dawna stolica odwiedzana była głównie ze względu na wartości patriotyczne i sakralne (często zresztą ze sobą zespolone, przez co nurt tych podróży nazywano „pątnictwem narodowym”).

Interpretacja źródeł z okresu międzywojennego⁶⁶ zawierających treści aksjologiczne, dobitnie pokazała, że na czoło wysunęły się wartości poznawcze związane z pojawieniem się ukierunkowanej poznawczo turystyki miejskiej stanowiącej większość przyjazdów do miasta. Oczywiście wspomniane wartości patriotyczne i sakralne nadal odgrywały ważną rolę, ale straciły swój wcześniejszy dominujący charakter. Warto dodać, że odżyły one jeszcze bardzo mocno po śmierci J. Piłsudskiego. Przez cały okres międzywojenny niezwykle ważną kategorią były natomiast wartości estetyczne, wyrażane w licznych przewodnikach, a także wspomnieniach i relacjach z podróży. W porównaniu z wcześniejszymi okresami zdecydowanie wzrosła ponadto rola wartości ludycznych, co dokonało się zwłaszcza pod koniec badanego okresu i miało związek z licznymi uroczystościami, imprezami i zawodami sportowymi organizowanymi m.in. w ramach Dni Krakowa.

Przypomniane powyżej kategorie wartości nie wyczerpują oczywiście aksjologicznej problematyki podróżowania do Krakowa w okresie międzywojennym, ale w świetle zachowanych źródeł rysują się najbardziej wyraziście, dlatego poddane zostały bardziej szczegółowej analizie. Zamieszczone w pracy informacje i wnioski stanowią swoistą kompilację wyników uzyskanych na drodze dwóch procedur badawczych: historycznej i aksjologicznej. Wydaje się jednak, że ów dualizm jest pozorny, bowiem efekty badawcze złożyły się na całościowy obraz dość jednorodnego zjawiska. Zaproponowane podejście, aksjologia turystyki w ujęciu historycznym, może być z powodzeniem zastosowane do podobnych badań dotyczących innych miast (czy też obszarów) oraz okresów historycznych. Połączenie analizy źródeł historycznych z ich interpretacją aksjologiczną może przyczynić się zarówno do poszerzenia wiedzy na temat dziejów turystyki, jak i do pełniejszego ukazania wartości, które były związane z podróżowaniem do konkretnych destynacji w różnych epokach.

⁶⁶ Więcej na ten temat zob.: J. Ziarkowska, *Turystyka w międzywojennym Krakowie*, Kraków 2018.

Bibliografia:

- 700-lecie zgonu św. Franciszka z Asyżu, „IKC” 1926, nr 182, s. 5.
- Aksjologia podróży, red. Z. Krawczyk, E. Lewandowska-Tarasiuk, J.W. Sienkiewicz, Warszawa 2012.
- Aksjologia turystyki, red. Z. Dziubiński, Warszawa 2006, *Monografie SALOS RP*.
- Bieńkowski W., *Strażnicy dziejów miasta narodowej pamięci. Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa w latach 1896-1996*, Kraków 1997.
- Człowiek w podróży, red. Z. Krawczyk, E. Lewandowska-Tarasiuk, J.W. Sienkiewicz, Warszawa 2009.
- Dobrzycki J., Recenzja wklejona na początku przewodnika I. Turowskiej, *Wśród pamiątek Krakowa*, Katowice 1935.
- Dobrzycki J., *Udział Krakowa w walce o Górny Śląsk*, „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa” 1978, nr 5, s. 16-21.
- Döblin A., *Podróż po Polsce*, tłum. A. Wołkowicz, Kraków 2000, *Pisarze Języka Niemieckiego*.
- Drogi i bezdroża sportu i turystyki, red. Z. Dziubiński, Warszawa 2007, *Monografie SALOS RP*.
- Dzieje Krakowa, t. 4, red. J. Bieniarzówna, J. M. Małecki, Kraków 1997.
- Estreicher K., *Kraków. Przewodnik dla zwiedzających miasto i jego okolice*, Kraków 1938.
- Gołaszewska M., *Istota i istnienie wartości. Studium o wartościach estetycznych na tle sytuacji aksjologicznej*, Warszawa 1990.
- Gołaszewska M., *W poszukiwaniu porządku świata*, Warszawa 1987, *Orientacje*.
- Hellstein J., *Dwa dni w Krakowie*, Kraków 1929.
- Jackowski A., *Pielgrzymki i turystyka religijna w Polsce*, Warszawa 1991.
- Jackowski A., *Pielgrzymowanie*, Wrocław 2004, *A To Polska Właśnie*.
- Klejnoty i sekrety Krakowa. Teksty z antropologii miasta, red. R. Godula, Kraków 1994.
- Konkurencyjność miast i regionów na globalnym rynku turystycznym, red. J. Sala, Warszawa 2010.
- Kraków buduje Muzeum Narodowe, Kraków 1935.
- Kraków muzyczny 1918-1939, red. M. Drobner, T. Przybylski, Kraków 1980, *Cracoviana. Seria II. Ludzie i Wydarzenia*.
- Kraków najpiękniejsze miasto Polski, Kraków 1939.
- Kultura w kręgu wartości, red. L. Dyczewski, Lublin 2001.
- Lipiec J., *Fenomenologia wędrówki. Studia z filozofii turystyki*, Kraków 2010.

- Lipiec J., *Powrót do estetyki. Uroda świata – piękno sztuki*, Kraków 2005.
- Lipiec J., *Świat wartości. Wprowadzenie do aksjologii*, Kraków 2001.
- Najder Z., *Wartości i oceny*, Warszawa 1971.
- Naród – kultura – osobowość. *Księga poświęcona prof. J. Chałasińskiemu*, red. A. Kłoskowska et al., Wrocław 1983.
- Nauki o turystyce*, red. R. Winiarski, cz. 1, Kraków 2003.
- O wartości dzieła sztuki. Materiały II Seminarium Metodologicznego Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Radziejowice 19-21 maja 1966*, red. A. Ryszkiewicz, Warszawa 1968, Biblioteczka Zbieracza Dzieł Sztuki, nr 5.
- Olbrzymi zjazd pielgrzymek*, „IKC” 1926, nr 181, s. 7.
- Owsianowska S., *Wartości w ofercie turystycznej wybranych krajów europejskich (na przykładzie przewodników turystycznych)*, Kraków 2005.
- Paryski „Excelsior” w gościnie u „IKC”*, „IKC” 1932, nr 224, s. 5.
- Pielgrzymi z ziemią na Sowiec*, „IKC” 1935, nr 210, s. 16.
- „Piękno Krakowa jest czymś upajającym...” – mówi Rosa Bailly*, „IKC” 1936, nr 294, s. 18.
- „Polska jest matką nas wszystkich – a Kraków sercem tej matki”*, „IKC” 1938, nr 184, s. 19.
- Prasa angielska wzywa do zwiedzania Polski*, „IKC” 1939, nr 107, s. 10.
- Przewodnik po Krakowie i okolicy*, Kraków 1928.
- Purchla J., *Matecznik Polski. Pozaekonomiczne czynniki rozwoju Krakowa w okresie autonomii galicyjskiej*, Kraków 1990.
- Purchla J., *Miasto jako dzieło sztuki*, „Międzynarodowe Centrum Kultury Kraków” R. 14, 2005, nr 22-23, s. 35-38.
- Puzynina M., *Język wartości*, Warszawa 1992.
- Regent Horthy o pięknie Krakowa*, „IKC” 1938, nr 38, s. 15.
- Turystyka w humanistycznej perspektywie*, red. M. Kazimierczak, Poznań 2004.
- Wielki kiermasz krakowski i „wesole miasteczko”*, „IKC” 1936, nr 154, s. 18.
- Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. 7, red. L. Nowak, Gorzów 2006.
- Ziarkowska J., *Turystyka w międzywojennym Krakowie*, Kraków 2018.

Anna Smywińska-Pohl

Joanna Ziarkowska

Indeks osób

A

Abel 368

Abraham Karl 166

Adamczyk Ewa 414

Adler Alfred 103, 166

Adler Stefania 321-322, 324, 327, 329

Adorno Theodor W. 116

Agape 89

Al-Hakim Taufik 94

Al-Halladż 363

Al-Huŷviri 362

Alain, właśc. Émile Chartier 59

Alejsiak Wiesław 415

Aleksander III Macedoński 267

Algazel (Al-Ghazali) 363, 366

Allah Ibn Ata z Aleksandrii 373

Ambroży Dorota 414

Aminadab 373

Andersen Hans Christian 84

Anzelm z Canterbury św. 133

Arabi Ibn Al 362, 365-366, 370-371

Aragon Louis 166

Arendt Hannah 185

Arnold Thomas 306

Arystoteles 12, 242, 245, 255, 258, 271, 283, 293, 305, 413

Augustyn z Hippony św. 125-129, 131, 133-135, 181, 242

Aumer Jean-Louis 77

B

Bailly Rosa 345

Bankiewicz Paweł 414

Barska Katarzyna 379, 414-415

Barthes Roland 57

Baudelaire Charles Pierre 59, 173

Baudouin Charles 166

Beauvoir Simone de 319

Beecher Henry K. 214

Berggreen Andreas Peter 90

Bergson Henri 317

Berkeley George 320

Berlin Isaiah 285

Bertalanffy Karl Ludwig von 382

Biegańska Halina 324, 327

Bieńkowski Wiesław Józef 338

Bier-Korngold Zuzanna (Suzanne Pacaud) 318, 321, 327

Boecjusz z Dacji (Anicius Manlius Severinus Boëthius) 234

Bolak Edward 414
 Bolte Gerhard 113
 Bournonville Antoine 77
 Bournonville August 75-80, 82, 84-87, 89-90, 92, 94, 97-99
 Bovet Pierre 327
 Boznańska Olga 323
 Breton André 166
 Bruno Giordano, właśc. Philippo Bruno 234, 322
 Bukowski Jerzy 157
 Bunin Iwan A. 62
 Buxbaum Abram (Artur Rzeczyca) 325
 Buxbaum Henryka 325
 Buxbaum Melania 325, 327

C

Cackowski Zdzisław 198-201, 205-206, 209-211
 Caillois Roger 309
 Camus Albert 59
Caritas 89
 Char René 166
 Chartier Émile, zw. Alain 59
 Chesterton Gilbert Keith 57
 Chowaniec Bartłomiej 414
 Christian II Oldenburg, król Danii i Norwegii 92
 Chrobak Tadeusz 414
 Chrzanowski Ignacy 326
 Chwin Stefan 211
 Cioran Emil 197
 Cirlot Juan Eduardo 88
 Coleridge Samuel Taylor 165, 169
 Comte August 250
 Copleston Frederick Charles 282
 Coubertin Pierre de 304, 306, 313
 Cicero Marek Tulliusz (Marcus Tullius Cicero) 292

Czerniawski Jan 415
 Czeżowski Tadeusz 177, 183-184, 186, 196, 207, 212

D

Dąbbska Izydora 207
 Decjusz Trajan (Gaius Messius Quintus Decius) 94
 Deleuze Gilles 224-229, 231-233, 235-236
 Demel Maciej 297
 Derrida Jacques 13, 399
 Desnos Robert 166
 De Tarde Jean-Gabriel 63
 Didi-Huberman Georges 185
 Dilthey Wilhelm Christian 17, 318
 Dobieszewski Janusz 334
 Döblin Alfred 351
 Dobrzycki Jerzy 348
 Dostojewski Fiodor M. 61
 Dul Przemysław 414
 Duns Szkot Jan 231
 Dybowski Janusz Teodor 57
 Dziubiński Zbigniew 334, 336

E

Eco Umberto 60
Edyp 165, 168-175
 Eliade Mircea 82
 Éluard Paul, właśc. Eugène Émile Paul Grindel 166
 Epiktet z Hierapolis 322
Eros 89
 Estreicher Karol 344, 346, 352

F

Fałat Julian 323
 Fichte Johann Gottlieb 272, 285

Fink Eugen 401, 405
 Flaubert Gustave 59
 Fliess Wilhelm 168
 Foszczyńska Beata 291, 415
 Foucault Paul-Michel 57
 Franciszek z Asyżu św. 351
 Frankiewicz Mariola 414
 Freud Sigmunt 57, 63, 165-175
 Fries Jakob Friedrich 320
 Fromm Erich 64, 218
 Frynichos 128

G

Gadamer Hans-Georg 60
 Gade Niels Wilhelm 84, 90
 Gajusz Juliusz Cezar (Gaius Iulius Caesar) 267
 Galewicz Włodzimierz 177, 179
 Garbowski Tadeusz 317, 319-320, 32, 327-328
 Genet Jean 59, 69
 Giacometti Alberto 59
 Gide André Paul Guillaume 62, 65
 Gierasimiuk Jerzy 12
 Glazor Karolina 414-415
 Godula Róża 337
 Goethe Johann Wolfgang von 34, 165, 169, 320
 Golding William Gerald 62, 65
 Gołaszewska Maria 177, 179-182, 184, 188, 191-193, 293, 343, 347
 Grzegorz z Tours 94
 Guimet Fernand 319
 Gumowski Jan Kanty 323-324
 Gwóźdź Andrzej 302

H

Habermas Jürgen 101-117, 119-122
 Halicka Alicja 322

Hankus Przemysław 414
 Hardenberg Georg Philipp von, pseud. Novalis 206
 Hartmann Johan Peter Emilius 90
 Hartmann Nicolai 384
 Hassner Pierre 289
 Hegel Georg Wilhelm Friedrich 13-14, 18, 150, 242, 263-289, 320-321, 325
 Heidegger Martin 9-21, 23, 25, 27-28, 30-35, 37-39, 43, 45-47, 49, 51-53, 146, 224, 406
 Heinrich Władysław 317, 319, 321
 Helsted Edvard 84
 Henry Louis 77
 Hesse Hermann Karl 62, 65
 Hieronim ze Strydonu (Eusebius Sophronius Hieronymus) św. 374
 Hildegarda z Bingen 373
 Himmler Heinrich Luitpold 71
 Hipokrates z Kos 201, 213
 Hitler Adolf 160, 209
 Hłasko Marek 62
 Hobbes Thomas 264, 270-271
 Hochenberg-Landman Ruchla 324-325, 327
 Höffe Otfried 284
 Hölderlin Johann Christian Friedrich 34
 Homoncik Katarzyna 415
 Horkheimer Max 113, 116
 Horthy Miklós 345
 Hughes Richard Arthur Warren 62, 65
 Huizinga Johan 310
 Husserl Edmund 391-402, 406

I

Ibn Ishak Abu Abd Allah Muhammad 367

Ingarden Roman 293, 379-384,
387-388

J

Jackowski Antoni 350
Jan od Krzyża św. (San Juan de la
Cruz) 359
Jan Paweł II św. (Karol Wojtyła), pa-
pież 196, 218
Jankielowska (Jankielowska-Rapo-
port) Helena 317, 320, 325, 327,
329
Janus Damian 414
Jaspers Karl Theodor 318
Jehin-Prume Franz 84
Jeleń Marek 414
Jensen Wilhelm 167
Jezus Chrystus 94, 96, 189
Jędraszewski Marek 151, 158
Jones (Alfred) Ernest 166, 168
Joyce James Augustine Aloysius 62
Józef z Arymatei 189
Jung Carl Gustav 57, 63, 95, 166
Jürgensen Knud Arne 77
Juszkiewicz Mirosław 414

K

Kain 368
Kalicińska-Korpałowa Franciszka
317, 327
Kalicka-Diakon Bożena 414
Kałużna Kamila 415
Kamińska Anna 414
Kant Immanuel 72, 114, 127, 133,
184, 187, 233, 281-282, 317,
319-321, 400, 412
Kantor Ryszard 339
Karczewska-Kozłowska Eliza 414

Kartezjusz (René Descartes) 231,
317, 329

Kay Brian 214

Kępiński Antoni 202, 218-219

Kierkegaard Søren Aabye 211

Klemperer Victor 72

Kobiela Filip 414

Kojève Alexandre 277

Kolarzowska Zofia 319-320, 327

Kołąkowski Leszek 199

Kołątaj Hugo Stumberg 316

Konarzewska Małgorzata 359, 414

Konopczyński Władysław 326

Koraszewski Bogdan 415

Korczyńska Justyna (s. Maria Igna-
cja) 320, 322, 324, 327-328

Korngold Augustyna (Augustine
Landau) 322-323, 327

Korpała Józef 317

Kowalczyk Stanisław 294, 297, 300,
307, 310

Krasuska-Gil Krystyna 414

Krawczyk Zbigniew 311

Kremmer Józef 320-321

Kronstom Henning 95

Król Remigiusz 414

Kuderowicz Zbigniew 266, 270, 273,
284

Kula Luiza 414-415

Kundera Milan 59

Kurcz Joanna 414

Kurleto-Kalitowska Ewa 195,
414-415

Kwarciak Bogusław 414-415

L

La Rochefoucauld François de 212

Lacotte Pierre 80

Lam Alif 372

- Landau Augustine zob. Korngold
Augustyna
- Landau Gizela 318, 325, 327
- Landman Abraham (Adam) 276, 325
- Lao-Tse (Lao Tsy, Laozi) 87
- Laszczka Konstanty 324
- Lauer Quentin 394
- Lawrence David Herbert 62
- Le Bon Gustave 63
- Leder Andrzej 393
- Leibniz Gottfried Wilhelm 199
- Leiris (Julien) Michel 166
- Lévinas Emmanuel 137-139, 141-143, 145-154, 157-163
- Lewandowska-Tarasiuk Ewa 334
- Lipiec Józef 7, 177, 182, 186, 199, 204, 255, 293-294, 298, 300, 302, 304, 308, 311, 332-334, 340, 343, 347, 411
- Locke John 306
- Løvenskjold Herman Severin von 80
- Loyola Ignacy św. 372
- Ludwik XIV Burbon, król Francji 76
- Ludwik XVI Burbon, król Francji 76
- Ludwik z Granady, właśc. Louis de Sarría św. 372
- Lumbye Hans Christian 84
- Lytard Jean-François 116, 173-174
- Ł**
- Łęczyńska Agnieszka 414
- Łojek Stanisław 9, 275, 277, 414-415
- M**
- Makota Janina 293
- Malczewski Jacek 323-324
- Mallarmé Stéphane, właśc. Étienne 173
- Malska Magdalena 75, 414
- Malski Maciej 414
- Mangel Estera 320, 327-328
- Marciniak-Pinel Magdalena 165, 414
- Marek Aureliusz Antoninus (Marcus Aurelius Antoninus) 322
- Maria Magdalena (Maria z Magdali)* 98
- Marks Karol 242, 280
- Mauron Charles 166, 173
- Mazilier Joseph 77
- Meader Alphonse 166
- Mehoffer Józef 324
- Mensch James Richard 401, 403
- Merleau-Ponty Maurice 58, 60
- Midura Franciszek 341
- Mikołaj z Kuzy, właśc. Nicolaus Krebs 234
- Mill John Stuart 285, 324
- Miłowa Tatiana 414
- Minerwa* 286-288
- Młynarski Kajetan 414
- Molière, właśc. Jean Baptiste Poquelin 173
- Mroczkowski Mieczysław 57
- Mróz Piotr 55, 415
- Musil Robert 56, 62-66, 68-69, 72, 74
- Musset Alfred de 197
- N**
- Naganowski Egon 62
- Napoleon Bonaparte 267
- Narcyz* 98
- Nerval Gérard de 173
- Niesporek Andrzej 414

- Nietzsche Friedrich Wilhelm 9-12,
17-29, 31-38, 40-44, 46-48, 51-
53, 324, 328
- Nizan Paul-Yves 59
- Noe 367
- Nourrit Adolphe 80
- Novalis zob. Hardenberg Georg
Philipp von 206
- Noverre Jean-Georges 77
- Nowicki Światosław Florian 288
- Nūrī z Bagdadu 363, 370-371
- Nyerup Rasmus 90
- O**
- Ochman-Świątek Monika 414
- Ogrodnik Bohdan 414
- Orlewicz-Musiał Małgorzata 349
- Ostachiewicz-Bańkowska-Trzcinińska Cecylia 321
- Ostasz Lech 179
- Osuna Franciszek (Francisco de
Osuna) 372
- Owsianowska Sabina 340, 351
- P**
- Parandowski Jan 62, 65
- Parmenides z Elei 161
- Paulli Holger Simon 84
- Pawlicki Stefan 318, 320, 324
- Pawłowska Maja 414
- Pawłowski Paweł 414
- Peirce Charles 107
- Pellegrino Edmund Daniel 217
- Penderecki Łukasz 414
- Perry Ralph Barton 332
- Philipp Ryszard 125, 414
- Piechocka Amelia 414
- Pierzga Joanna 414
- Pięta Paweł 415
- Piłsudski Józef Klemens 326, 349,
355
- Pinkas Ignacy 324
- Platon 12, 15, 20, 43-46, 161-162,
225-227, 242, 293, 301, 321-322,
413
- Plotyn 322
- Polus Andrzej 309
- Popper Karl 107
- Prejsnar-Szatyńska Sabina 7, 239,
414-415
- Prus Bolesław, właśc. Aleksander
Głowacki 181, 212
- Pseudo-Dionizy Areopagita 364,
372
- Purchla Jacek 337
- Puzynina Jadwiga 345
- R**
- Racine Jean-Baptiste 173
- Rank Otto, właśc. Otto Rosenfeld
166
- Reaney Darryl 219
- Reich Wilhelm 64
- Reid Thomas 327
- Rembowski Jan 322-323
- Rilke Rainer Maria 62
- Roch-Ruman Joanna 414
- Rogowska Grażyna 414
- Romański Jacek 223, 414-415
- Ronda Ibn Abbad de 366
- Roqueplo Philippe 319
- Rorschach Hermann 322
- Rosenberg Alexander 71
- Rosenberg Zofia Antonina 328
- Rosenblatt (Fredro-Boniecka) Ma-
ria 321-323, 325, 327
- Rosenblatt Alicja 323

- Rosenblatt Karola 323
 Rosenkrantz Karol 191
 Rosenzweig (Safier) Minna 327-328
 Rosiak Marek 266, 269, 281
 Rossini Gioacchino Antonio 90
 Rubczyński Witold 317-320, 322, 325, 327-328
 Rumi Dżalal Ad-Din 362-363
 Rybakow Anatolij N. 65
 Rybicki Paweł 239-241, 245, 251, 253-258
 Rybińska Justyna 414
- S**
- Sacher-Masoch Leopold Ritter von 63
 Sadik Dżafar as 364
 Saily Suzanne 345
 Sala Józef 334
Salomon, prorok 367
 Sartre Jean-Paul 58-60, 62, 66, 69, 137-140, 142, 145-146, 148-151, 153, 155-158
 Schapirówna Henia 328
 Scheler Max 178, 187-188, 318
 Schleiermacher Friedrich Daniel Ernst 325
 Schmitt Carl 71
 Schneitzhoeffter Jean 80
 Schopenhauer Arthur 16, 317-318
 Seel Martin 117-120
 Segiet Eliza 414
 Seweryn (Iskierdo de Paul) Agata 414
 Sichulski Kazimierz 323
 Siemek Marek 276-281
 Siódmak Abraham 328
 Skarga Barbara 206
 Skłodowska-Curie Maria 318, 320, 359
 Słowacki Juliusz 324
 Smrokowska-Reichmann Agnieszka 101, 414
 Smywińska-Pohl Anna 315, 414
 Sofokles 168-169, 171-172, 287
 Sokrates 287, 293, 413
 Sonnenschein-Markowiczowa Franciszka 320, 327
 Sorel Georges Eugène 63
 Spencer Herbert 251
 Spinoza Baruch (Benedykt) 223-225, 228-229, 231-235
 Stalin Józef, właśc. Iosif Wissarionowicz Dżugaszwili 160
 Stankiewicz Sebastian 414-415
 Starobinski Jean 168-171, 173-174
 Steinberg Witold (Aleksander Rudziński) 317
 Steiner George 209
 Stern William 318
 Stróżewski Władysław 293
 Studnicka Anna 414
 Such Jan
 Suchorzewska Janina 317-319, 322, 325, 327-328
 Suhrawardi, właśc. Shahāb ad-Dīn Yahya ibn Habash Suhrawardī 363, 368
 Surówka Jarosław 414
 Süsse Rudolf 111-112
 Sytnik-Czetwertyński Janusz 414
 Szabistari Mahmud 362
 Szacki Jerzy 249
 Szafer Wacław 326
 Szamsuddin (Szamsodin) Mohammad Hafez Szirazi 362
 Szczeklik Andrzej 210
 Szczepański Jan 207, 239-241, 243, 245, 252-253, 255-256, 258-259
 Szczurkiewicz Tadeusz 239-241, 243-247, 252, 256

Szekspir (Shakespeare) William
166-168, 170-172
Szkłarska Anna 263, 414-415
Szmydt Jadwiga 327
Szymańska-Aleksandrowicz Beata
415

Ś

Ślipko Tadeusz 214-215
Śliwa Łukasz 414
Śmiałek Ryszard 414
Śniadecki Jędrzej 306

T

T'o Hua 213
Taglioni Filippo 80
Taglioni Maria 80
Tatarkiewicz Władysław 203, 220,
327
Tatarówna Stefania 320, 322-328
Tatarówna Wacława 320, 325, 327
Telivuo Leo J. 214
Tenenbaum Anna (Maria Rudziń-
ska) 317-319, 327-329
Teodozjusz II (Flavius Theodosius),
cesarz bizantyjski 94
Teresa z Ávila św. 372-373
Thiele Just Mathias 90
Timur Chan (Tamerlan, Timur
Chromy) 73
Tischner Józef Stanisław 293
Tokarczyk Roman 212
Tomasz z Akwinu św. 242, 319
Tournier Michel 62, 65
Türcke Christoph 113-114, 120-121
Turczyńska Janina 317, 319, 322,
325-327
Turowska Irena 350

Turska Irena 84
Twardowski Kazimierz 320
Tyszko Marta 414
Tzara Tristan, właśc. Samuel Rosen-
stock 166

U

Ucińska Dorota 391, 414
Ungar Herman 322
Ungar Lea 322, 327

V

Valéry Giscard d'Estaing 173
Valéry Paul 59
Vogel Debora 320, 322-324, 327-328

W

Wagner Ryszard 15-16, 18, 25, 27-
28, 31, 33
Wahle Richard 322
Wallis Aleksander 337, 339
Wallis Mieczysław 177, 188-191
Waśkowski Antoni 323
Weber Max, właśc. Karl Emil Maxi-
milian Weber 120
Weininger Otto 63
Weiss Wojciech 323
Welsch Wolfgang 302
Wędrychowska-Cyrus-Sobolewska
Maria 321, 323-324, 327
Węgrzecki Adam 382
Whewell William 107
Wilde Oscar 62, 98
Wilk Andrzej 414-415
Wilkońska Joanna 137, 414
Williams Glanville 217
Winckelmann Johann Joachim 34

- Winclawski Włodzimierz 241
Witkiewicz Stanisław Ignacy (Wit-
kacy) 322-323
Włodek (Włodkowa) Zofia Albina
de Goetz-Okocimska 319, 323,
325-328
Wundt Wilhelm Maximilian 321
Wyspiański Stanisław 323
- Z**
- Zaderecki Tadeusz 328
Zaratustra 22
Zdebska-Biziewska Halina 414-415
- Zegadłowicz Emil Erwin 62, 65
Ziarkowska Joanna 331, 415
Ziąbka Małgorzata 177, 414-415
Zimmerman Robert von 318
Zimmermann Kazimierz 326
Znaniecki Florian 239-244, 246-
254, 256-257, 259
Zowisło Maria 414
Zuchora Krzysztof 298, 307
- Ż**
- Żeromski Stefan 62
Żukowska Zofia 307

Książka *Na Przełomie* jest niezmiernie ciekawym zbiorem prac rozmaitych. Stanowi świadectwo programowej różnorodności tematycznej, a zarazem potwierdzenie filozoficznych pasji i kompetencji indywidualnych u młodych wciąż – filozofów. Niektórzy znajdują się zapewne w pobliżu apogeum swej drogi twórczej, inni zbliżają się powoli do swej entelechii. Czy przemierzać dalsze etapy samotnie lub w innych konfiguracjach organizacyjnych i personalnych, czy też może nadal z zapleczem materii i ducha *Na Przełomie*, czynnym w następnym ćwierćwieczu? Czas pokaże.

fragment Posłowa Prof. dr. hab. Józefa Lipca

Stanisław Łojek
Piotr Mróz
Magdalena Malska
Agnieszka Smrokowska-Reichmann
Ryszard Philipp
Joanna Wilkońska
Magdalena Marcinak-Pinel
Małgorzata Ziąbka
Ewa Kurlęto-Kalińska
Jacek Romański

Sabina Prejsnar-Szatyńska
Anna Szklarska
Beata Foszczyńska
Anna Smywińska-Pohl
Joanna Ziarkowska
Małgorzata Konarzewska
Katarzyna Barska
Dorota Ucińska
Józef Lipiec

<https://akademicka.pl>

